

SOCIETATEA ISTORICO-ARHEOLOGICĂ BISERICESCĂ DIN CHIȘINĂU – PILON CULTURAL ȘI SPIRITUAL AL TRECUTULUI BASARABEAN

Maxim MELINTI

Chisinau historical and archaeological, and church society – cultural and spiritual pillar of Bessarabian past

Summary

In 1904 in Chisinau was born the Church-Archaeological Society of Bessarabia. Since its inception, the Society has focused its work on studying the past of the spiritual and cultural life of Bessarabia, by researching and describing churches and monasteries. A special place is the publishing of scientific research in the Society Magazine, as well as the creation of the Church of Antiquities Museum. The Society has made an invaluable contribution to the study of ecclesiastical heritage, culture, art and spirituality in Bessarabia.

Keywords: church, museum, worship, icon, book, manuscripts, archeology, antiquity, archive, heritage.

Societatea Istoric-Arheologică Bisericească din Basarabia (în continuare SIAB) a luat naștere oficial în 1904, deși formalitățile birocratice au fost întocmite cu doi ani mai înainte. Statutul Societății Istoric-Arheologice Bisericești din Basarabia a fost întocmit de către Ioan Halippa, secretar al Comisiei Științifice Guberniale a Arhivelor și subinspector al Seminarului Teologic din Chișinău.

Această Societate s-a constituit după modelul unor instituții similare rusești ce existau deja în alte gubernii ale imperiului. Ideea acestei Societății, după alte păreri, „s-a născut sub influența activității rodnice a Comisiei savante a Arhivelor din Basarabia”. Aceste considerații nu sunt lipsite de teme, susține Maria Danilov, pentru că au și acoperire de surse. Luând în considerație că proiectul statutar al SIAB din Basarabia a fost alcătuit de Ioan Halippa, atunci trebuie să recunoaștem și contribuția acestuia la organizarea formelor de activitate a Societății, deși, în linii mari, se cunoaște că acest statut a fost întocmit după modelul Societății Istoric-Arheologice Bisericești din Kaluga (Danilov 2007, 192; Halippa 1909, 1-3) și completat cu noi paragrafe din statutele altor organizații similare. Proiectul final al statutului a fost aprobat de către Sfântul Sinod din Sankt Petersburg în ședința din 15-27 noiembrie 1902, iar Hotărârea nr. 9471 privind constituirea SIAB-ului a fost semnată la 2 decembrie 1902 (Труды 1910, 18-19).

Ioan Halippa mărturisește că „ideea înființării în Chișinău a Societății Istoric-Arheologice Bisericești a pornit din acea vie interesare despre trecutul Basarabiei...

Cunoașterea antichităților locale s-a văzut așa de complexă și cerând o muncă așa de felurită, încât ideea împărțirii muncii pentru cercetare s-a ivit de la sine” (Puiu 1920, 4).

Din cauza unor împrejurări prea puțin favorabile Societății, aceasta nu și-a început activitatea decât peste doi ani (Malahov 1995, 251).

Societatea Istoric-Arheologică Bisericească din Basarabia a fost inaugurată de, Iacob Piatnițki, episcop de Chișinău și Hotin (1898–1904), în săptămâna Sf. Toma, 4 aprilie 1904, în sala de festivități a Seminarului Teologic din Chișinău (în prezent bl. II al Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova). La deschiderea solemnă a mai participat episcopul-vicar Arcadie Filonov, guvernatorul Basarabiei principele Serghei Urusov și peste 50 de membri-fondatori: conducători ai diferitor instituții din Chișinău și reprezentanți ai clerului basarabean (Труды 1910, 1-3). Printre fondatorii Societății Istoric-Arheologice Bisericești din Basarabia amintim și pe Andrei Parhomovici – istoric și cercetător al trecutului Bisericii Ortodoxe din Basarabia (Ciachir 1921, 15-17; Чакир 1921, 18-32; Colesnic 2000, 60-63).

În cuvântul de salut, președintele adunării festive, episcopul de Chișinău și Hotin Iakov a subliniat importanța științifico-educativă a investigațiilor istorico-arheologice, în general, și a studierii monumentelor vechi, în particular. Ioan Halippa a numit inaugurarea Societății Istoric-Arheologice Bisericești din Basarabia o adevărată sărbătoare în viața spirituală a Eparhiei de Chișinău. El a vorbit despre însemnătatea ortodoxiei în destinele istorice ale Rusiei și a subliniat necesitatea studierii trecutului vieții bisericești din Basarabia (Труды 1910, 9).

Toate problemele ce țineau de activitatea Societății erau discutate în cadrul adunărilor lunare și anuale. Domeniul organizatoric se afla în subordinea Comitetului de Conducere al Societății. Arhiepiscopul Chișinăului Iacob Piatnițki, ca și succesori lui în scaunul episcopal basarabean aveau misiunea de a sprijini moral și financiar inițiativele Societății.

Conform Statutului, Societatea Istoric-Arheologică Bisericească din Basarabia avea drept scop studierea multilaterală al trecutului Bisericii locale, începând cu ivirea creștinismului în hotarele Basarabiei. Activitatea Societății a fost îndreptată spre căutarea, păstrarea și studierea monumentelor, care se referă la înființarea bisericilor, înființarea parohiilor, a ierarhiei bisericești atât a celei superioare, cât și a celei inferioare, a vieții religioase și morale a clerului și a mirenilor, a situației educative, contra răspândiri ereziilor și a sectelor. Societatea s-a îngrijit de adunarea documentelor scrise, ce se referă la partea bisericească, de asemenea și de cărțile bisericești, icoane și în general de toate lucrurile bisericești, aduce la cunoștință, descrie, prelucrează materialul arheologico-bisericesc, istoric și etnologic, care se păstrează în instituții și la persoane particulare.

Societatea avea, pentru păstrarea antichităților bisericești, un muzeu, o bibliotecă, arhivă, dar și dreptul de a edita revista sa.

Președinții de onoare ai Societății Istoric-Arheologice Bisericești din Basarabia au fost episcopii-vicari Arcadie Filonov, de la înființarea ei, Nicodim Krotkov, de la 6 decembrie 1907, și Gavriil Cepur, de la 22 noiembrie 1911 până în 1918.

Președinții SIAB au fost: protoiereul Alexandru Ianovski, arhimandritul Gurie Grosu (de la 30 mai 1906), arhimandritul Zinovie Drozdov (de la 26 iunie 1910), arhimandritul Damian Govorov (de la 9 ianuarie 1911), arhimandritul Filip Gumilevski (24 octombrie 1916–1918).

Din punct de vedere financiar, Societatea mereu suferea dificultăți, deoarece fondurile ei de bază erau cotizațiile membrilor, a câte trei ruble anual. Din aceste cotizații, de exemplu, în anul 1904 s-au adunat doar 118 ruble (Кишиневские 1905, 137-139). În această stare deplorabilă s-a aflat Societatea până în anul 1904, capitalul ei financiar variind între 346 și 488 ruble (Труды 1910а, 1-16).

Adunarea generală a Societății din 30 august 1906 hotărăște revitalizarea activității și pune accent pe cercetare. Aceasta se datorează în mare parte faptului că în fruntea SIAB este ales ieromonahul Gurie Grosu, care înviorează lucrul Societății. Pe parcurs au fost petrecute 4 adunări generale ale Societății și ședințe ale Consiliului Societății, aleși noi membri ai Societății, mai energici și activi.

Din 1907 Buletinul Eparhiei de Chișinău („Кишиневские епархиальные ведомости”) începe publicarea studiilor științifice ale Societății. Către anul 1909 toate articolele au fost adunate și tipărite în cele 5 volume „Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества” (Lucrările Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia). Redactorul revistei devine Vasile Kurdinovski, care paralel ocupă funcția de profesor la Seminarul Teologic din Chișinău și redactor al Buletinului Eparhial „Кишиневские епархиальные ведомости”.

Pentru a asigura editarea și răspândirea acestor lucrări, Adunarea Clerului Basarabean decide alocarea a câte 300 ruble anual din venitul Fabricii de Lumânări. Datorită acestei intervenții, în 1911 apare volumul VI cu 597 de pagini, cu un tiraj de 345 de exemplare. Din 1912, Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Basarabia editează cercetările sale științifice separat de Buletinul eparhial. În perioada anilor 1910–1918 au văzut lumina tiparului 10 volume ale lucrărilor. Toate cele zece volume au apărut exclusiv în limba rusă.

Volumul X a fost pregătit și aprobat pentru tipar de către arhiepiscopul Anastasie Gribanovski (1915–1918) la 24 decembrie 1916. Însă, din motive politice, apare abia la sfârșitul anului 1918. Acest volum oferă o descriere bogată a bisericilor rupestre din incinta mănăstirilor Japca, Saharna și Țipova.

Anul 1907 poate fi considerat anul când ia naștere Muzeul Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia. Inițial, purtând nume de *Drevlehranilișce* (Depozit de antichități), Muzeul formal era depozitat într-un dulap, în care erau adunate 12 obiecte bisericești și 118 cărți vechi. Andrei Parhomovici era responsabil pentru păstrarea acestor antichități.

În anul 1912 arhiepiscopul Chișinăului și Hotinului Serafim Ciceagov (1908–1914) oferă etajul doi al Casei Eparhiale numite *Serafimovski Dom* (Casa Arhiepiscopului Serafim), unde, în cele 3 camere se adăpostește muzeul, biblioteca și arhiva Societății.

Pentru a îmbogăți fondul muzeului, Comitetul Societății se adresează în anii 1912–1913 către cler cu un demers prin care solicită pentru muzeu „obiecte bisericești și cărți vechi” (Кишиневские 1914, 137-139).

Casa Arhierească, mănăstiri și biserici donează obiecte de cult, cărți, sfinte vase, icoane etc. Concomitent cu colectarea materialelor se făceau lucrările de amenajare a expoziției permanente în nou local, ce avea trei secții: carte veche și manuscrise, icoane și veșminte bisericești. A fost executat mobilierul necesar pentru expunerea și păstrarea pieselor, au fost instalate perdele la ferestre, pentru protejarea exponatelor de razele solare (Materialele 2006, 8).

La data de 28 martie 1912 Muzeul Arheologic Bisericesc a devenit accesibil pentru publicul larg, astfel că orice doritor putea vizita muzeul și admira tezaurul inestimabil al Societății (Труды 1914, 21).

Doar în 1912 muzeul Societății a primit 86 obiecte de cult, 92 cărți și fotografii, 100 monede vechi. Iar în anii următori, 1913–1917 – donațiile au depășit cifra de 800 obiecte.

Fondurile muzeului și ale bibliotecii creșteau grație donatorilor fideli – diferite societăți publice, persoane particulare, precum și preoți, stareți de mănăstiri și familie lor.

După unirea Basarabiei cu România, în viața Societății Istorico-Arheologice Bisericești începe o nouă perioadă. De la 17 septembrie 1918, în fruntea Societății vine arhiepiscopul Nicodim Munteanu. După plecarea arhimandritului Filip din Chișinău, la 17 septembrie 1918 președintele Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia a fost ales rectorul Seminarului Teologic arhimandritul Visarion Puiu, Andrei M. Parhomovici – vicepreședinte, Iosif M. Parhomovici – casier și conducătorul muzeului bisericesc, iar în calitate de secretar – Constantin N. Tomescu, secretar general al Arhiepiscopiei Chișinăului, în locul lui I.I. Zelinski, la 13 noiembrie 1919.

La 19 iunie a aceluiași an, Andrei M. Parhomovici a trecut la Domnul, la 1 aprilie 1921 Visarion Puiu a ieșit din componența comitetului din motivul alegerii sale în calitate de episcop de Argeș. La adunarea de la 14 iunie 1921, președinte al SIAB a fost ales rectorul Seminarului Teologic din Chișinău, iconom stavrofor – Constantin G. Popovici, vicepreședinte – iconom stavrofor Serghie Bejan – directorul școlii spirituale de băieți, casier și secretar au fost aleși persoanele care funcționau. Comitetul în aceeași componență a fost reales la 27 mai 1928 pe un nou termen de 3 ani.

După plecarea arhiepiscopului Nicodim Munteanu în 1919, Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Basarabia s-a aflat sub patronajul mitropolitului Gurie Grosu al Basarabiei.

Într-una din primele ședințe sub președinția arhimandritului Visarion Puiu, în 1918 s-a hotărât redactarea regulamentului Societății în limba română, cu unele modificări, cerute de vremuri, și s-a hotărât ca ea să fie înregistrată la tribunal, ca Societatea să aibă drepturile juridice. Noul regulament a fost aprobat la 12 noiembrie 1918 de către arhiepiscopul Nicodim Munteanu și înregistrat la Tribunalul Județului Chișinău la 30 septembrie 1919 sub nr. 78 (Malahov 1997, 253).

Tot la aceeași ședință a fost aprobat ca imprimarea revistei Societății, precum și întreaga corespondență a Societății să fie pe viitor numai în limba română. La fel s-a impus publicarea unei colecții de monografii ale tuturor mănăstirilor din Basarabia după un plan stabilit de Societate.

Revista era tipărită, la început, la Tipografia Societății de Editură Națională „Lucefărul”, iar din 1921, la Tipografia Eparhială, numită și Tipografia Eparhială „Cartea Românească”, un exemplar costând 10 lei.

Așa cum am menționat mai sus, la Chișinău, începând cu anul 1909, a început editarea Revistei Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia. Au văzut lumina tiparului 24 de volume. Primele 10 volume au fost editate în limba rusă; volumul XI din 1919 – bilingv: rusă și română, iar începând cu volumul XII până la volumul XXIV – în română, sporadic conținând și unele articole în limba rusă. Primul volum a fost precedat cu un cuvânt introductiv, semnat de Ioan N. Halippa, pe atunci profesor la Seminarul Teologic din Chișinău. Articolele au avut următorul conținut: prezentarea și descrierea unor acte și hrisoave domnești, unele probleme de genealogie a românilor cunoscuți și necunoscuți, chestiuni ce țin de organizarea ecleziastică și administrativ-teritorială a Moldovei feudale și a Basarabiei după 1812, precum și procese-verbale despre activitatea Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia.

Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia se tipărea, de obicei, în 200 exemplare, numai volumul X „Album-sbornic al celor mai vechi tipuri de biserici din Basarabia” a avut 500 de exemplare, iar volumul XI „Mănăstirile din Basarabia” de Visarion Puiu, deja în 700 de exemplare, cu 46 ilustrații. Începând cu volumul XVI, revista s-a tipărit într-un tiraj de 1200-1300 de exemplare, pentru ca, conform hotărârii arhipăstorești, volumele să fie expediate în fiecare parohie din Basarabia. Acest lucru a devenit posibil în urma îmbunătățirii situației financiare a Societății. În anii 1922–1924 fondul ei bănesc ajungea la 60 227 lei, și, respectiv, 158 463 lei, tot în creștere fiind și numărul de membri ai ei – de la 127 în 1922 la 158 în 1924 (Luminătorul 1924, 1-12).

În publicațiile Societății, alături de materialele cu conținut strict teologic, găsim și studii originale privind istoria ținutului, cultura și arta bisericească, precum și unele documente inedite. În lucrările sale autorii, chiar dacă și nu au prezentat trecutul în perspectivă istorică, au scos, totuși, la lumină multe acte din arhive locale, au descris foarte amănunțit trecutul eparhiei din Basarabia, mai cu seamă în ce privește viața și activitatea arhipăstorilor ce s-au rânduie în cursul unui secol în scaunul episcopal basarabean (Malahov 1995, 254).

Printre colaboratorii fideli ai revistei s-au numărat: Ioan Halippa, Gurie Grosu, Andrei și Iosif Parhomovici, Toma G. Bulat, Constantin N. Tomescu, Paul Mihail, Visarion Puiu, Arsenie Stadnițchi, Iustin Frățiman, Petre Constantinescu-Iași ș.a. Autorii și-au oferit grătit articolele lor (Parhomovici 1929, 412).

Societatea tindea spre realizarea și altui scop, prevăzut de regulament, și anume: îmbogățirea fondului muzeului bisericesc. Conducerea muzeului a fost încredințată trezorierului Iosif M. Parhomovici, care întocmește registrul bunurilor instituției. În 1924 devine public *Opisul obiectelor ce se păstrează în Muzeul Societății Istorico-Arheologice Bisericești Basarabene din Chișinău* (Revista 1924, 3-50), iar în următorul an este publicat Catalogul bibliotecii Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău (Revista 1925, 1-75). Conform acestor registre, numărul total al obiectelor din muzeu și bibliotecă alcătuiau în total 1739 unități. Registrele oferă informații amănunțite privind anul intrării obiectelor în posesia muzeului, starea de conservare etc.

La 20 mai 1920 Muzeul Societății a fost vizitat de regele României Ferdinand I și regina Maria cu principesa Elisabeta. La fel, muzeul l-a primit pe mitropolitul Miron Cristea, Octavian Goga – ministru al cultelor, Visarion Puiu – episcop de Argeș, veniți în Chișinău cu prilejul înscăunării mitropolitului Gurie Grosu. În 1919 muzeul a fost

vizitat de Orest Tafrali, profesor de la Universitatea din Iași, iar la 28 octombrie a aceluiași an, de Nicolae Iorga, care s-a interesat cu amănuntul de tezaurul acestui muzeu, notându-și impresiile sale în cartea de aur a vizitatorilor: „Am cercetat frumoasa culegere, luându-mi îndatorire de-a o îmbogăți, am admirat ce poate dragostea unită cu credința și hărnicia” (Parhomovici 1929, 410).

Cele mai vechi și mai valoroase obiecte ale antichității bisericești, aflate în muzeu, au fost expuse la expoziția generală și târgul de mostre, care s-a desfășurat în Chișinău în toamna anului 1925. Comisia de primire a exponatelor a acordat, ca recunoaștere a valorii obiectelor vechi, o medalie de aur pentru muzeul societății și o altă medalie de argint directorului muzeului Iosif M. Parhomovici. Despre meritele deosebite ale lui Iosif M. Parhomovici remarca și mitropolitul Visarion Puiu: „Societatea Istorico-Arheologică din Chișinău a fost organizată de un eminent profesor rus, Iosif M. Parhomovici, care, la vârsta de 72 de ani, a învățat uimitor de bine limba română, fiind apreciat elogiios și de Nicolae Iorga, când i-a vizitat Muzeul Bisericesc” (Puiu 2004, 69).

Printre vizitatorii oficiali s-au numărat: Teofil Gramatovici – directorul cultelor din Bucovina; Moise Enciu – inspector al cultelor; Ioan Mihălcescu – decan al Facultății de Teologie din București cu un grup, Boroianu – profesor universitar; Aureliu Savela – ziarist, Grigorie Pișculescu (Gala Galaction) – decan al Facultății de Teologie din Chișinău; un profesor italian, delegat al Bibliotecii Orientale din Vatican, căruia comitetul i-a oferit o colecție din toate publicațiile Societății și prin acest profesor s-au stabilit relații cu Institutul Oriental din Roma pentru publicații și documentări; Iosif Vârba din Praga, Cyril T. Harley Walker – profesor din Oxford, Vasile Goldiș, Ioan Lupaș și profesorii universitari Tiberiu Brediceanu, C.A. Spulber, Onisifor Ghibu, Agricola Cardaș, și profesorii de la Facultatea de Teologie din Chișinău.

Pe baza studierii materialelor Bibliotecii Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia și Bibliotecii Mitropolitane din Chișinău, diaconul Paul Mihail întocmește Registrul „Cărți bisericești, manuscrise și icoane din Basarabia cu însemnături vechi și inscripții”, care în 1934 este tipărit în întregime în Revista Societății. Capitolul unu al registrului prezintă 65 denumiri de cărți, dintre care circa 30 au fost tipărite până în anul 1800. Lista cărților, după cum menționa autorul, „era compusă după ordinea lor în dulapurile bibliotecii” (Revista 1934, 94-120).

În 1940 Muzeul a fost evacuat în România, iar la 1942 se redeschide în clădirea Mitropoliei vechi (construită la 1792), fostă reședință a mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni. După 1944 Muzeul este devastat, iar soarta exponatelor nu este cunoscută. Ultimul șef al Muzeului a fost părintele Paul Mihail, care mult a suferit după distrugerea Muzeului. El își amintește cu durere în suflet: „[...] A rămas Muzeul istoric-bisericesc, cel plin cu cărți vechi și manuscrise multe, comoara trecutului istoric-bisericesc al Basarabiei, cu documente, obiecte de artă și veșminte. Atâtea mitre arhieresti, atâtea cărți și evanghelii îmbrăcate în aur și argint, atâtea cruci vechi de chiparos, atâtea odoare și icoane! Cazană mitropolitului Varlaam, Viețile Sfinților ale lui Dosoftei, Biblia lui Șerban Cantacuzino, Mărgăritarul Sf. Ioan Gură de Aur, Evangheliile, manuscrise românești și slavone, grecești și rusești [...]” (Mihail 1993, 13).

„...în casa bătrânească a mitropolitului Gavriil, din fața bisericii s-a înfrescat Muzeul Istorico-Bisericesc al Basarabiei, în trecut ctitoria neuitatului Iosif Parhomovici”. Gheorghe Bezviconi (Sainciuc 2000, 7).

BIBLIOGRAFIE:

Ciachir 1921: M. Ciachir, În amintirea decedatului Vicepreședinte al Societății Istorico-Arheologice Bisericești A.M. Parhomovici (traducere din rusește de H. Dăscălescu). În: Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești, vol. XIII/1921, 15-17.

Colesnic 2000: Iu. Colesnic, Basarabia necunoscută, vol. 3 (Chișinău, 2000).

Danilov 2007: M. Danilov, Cenzura sinodală și cartea religioasă în Basarabia. 1812–1918 (între tradiție și politica țaristă) (Chișinău, 2007).

Halippa 1909: I. Halippa, Împrejurările înființării Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia. Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești, vol. I/1909, 1-3.

Luminătorul 1923: Darea de seamă din activitatea Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia pe anul 1922. În: Luminătorul, nr. 6/1923, 19-32.

Luminătorul 1924: Darea de seamă din activitatea Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Basarabia pe anul 1924. Luminătorul, nr. 12-13/1924, 1-12.

Malahov 1995: L. Malahov, Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Basarabia (90 de ani de la inaugurare). În: Tyragetia, IV-V/1994-1995, 251-256.

Materialele 2006: Muzeul Bisericesc din Chișinău – geneză, împliniri, pribegii. În: Materialele Conferinței organizate cu prilejul a 100 de ani de la fondarea primei instituții muzeale bisericești din Basarabia (Chișinău, 2006).

Mihail 1993: P. Mihail, Mărturii de spiritualitate românească în Basarabia (Chișinău, 1993).

Parhomovici 1929: I. Parhomovici, Scurtă schiță istorică despre Societatea Istorico-Arheologică Bisericească din Basarabia de la 1904 până la 1929. În: Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești, vol. XIX/1929, 395-412.

Popovschi 1931: N. Popovschi, Istoria Bisericii din Basarabia în veacul al XIX-lea sub ruși (Chișinău, 1931).

Puiu 1920: V. Puiu, Câteva date privitoare la înființarea Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău. În: Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești, vol. XII/1920, 3-8.

Puiu 2004: V. Puiu, Însemnări din viața mea (Iași, 2004).

Revista 1924: Opisul obiectelor ce se păstrează în Muzeul Societății Istorico-Arheologice Bisericești Basarabene din Chișinău. În: Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău, vol. XV/1924, 3-50.

Revista 1925: Catalogul bibliotecii Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău. În: Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău, vol. XVI/1925, 1-75.

Revista 1934: P. Mihailovici, Cărți bisericești, manuscrise și icoane din Basarabia. Însemnări vechi și inscripții. În: Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău, vol. XXIV/1934, 91-120.

Sainciuc 2000: L. Sainciuc, Colina antenelor de bruiaj (Chișinău, 2000).

Труды 1910: Акт открытия Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества. În: Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества, вып. I/1910, 1-21.

Труды 1910a: Отчет Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества за 1909 г. În: Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества, вып. III/1910, 1-16.

Труды 1914: Отчет о состоянии и деятельности Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества за 1912 г. În: Труды Бессарабского Церковного Историко-Археологического Общества, вып. IX/1914, 21.

ILUSTRĂȚII

Casa Eparhială, care, în perioada anilor 1912–1940,
a adăpostit Muzeul Bisericesc și Biblioteca Societății
Sursa: <http://oldchisinau.com>

Muzeul Bisericesc în vechiul sediu eparhial. Fotografie din 1942
Sursa: Mihail 1993, 119.

Vechiul Sobor și Muzeul Bisericesc înainte de Războiul al Doilea Mondial
Sursa: Sainciuc 2000, 28

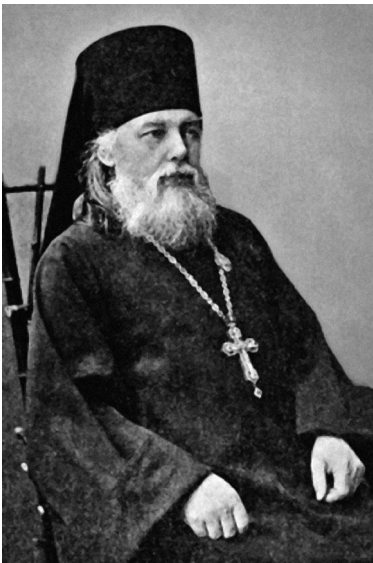
Vechiul Sobor și Muzeul Bisericesc înainte de Războiul al Doilea Mondial
Sursa: Sainciuc 2000, 28

Protoiereul Alexandru Ianovski
Sursa: ros-vos.net

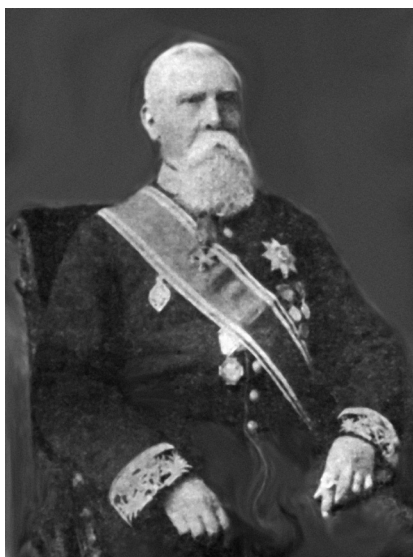
Episcopul Zinovie Drozdov
Sursa: ru.wikipedia.org

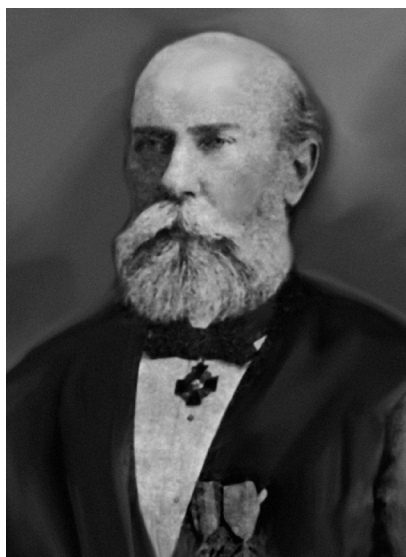
Arhimandritul Damian Govorov
Sursa: pravenc.ru

Arhimandritul Filip Gumilevski
Sursa: kuzl.pstbi.ccas.ru

Andrei Parhomovici
Sursa: histpol.pl.ua

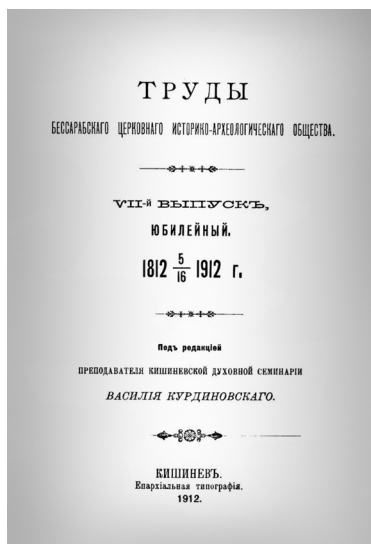
Iosif Parhomovici
Sursa: adam-a-nt.livejournal.com

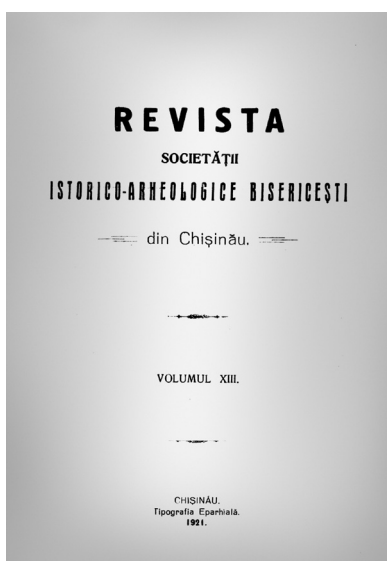
Episcopul Iacob Piatnițki
Sursa: pecherskiy.nne.ru

Episcopul Serafim Ciceagov
Sursa: vizs.nlr.ru

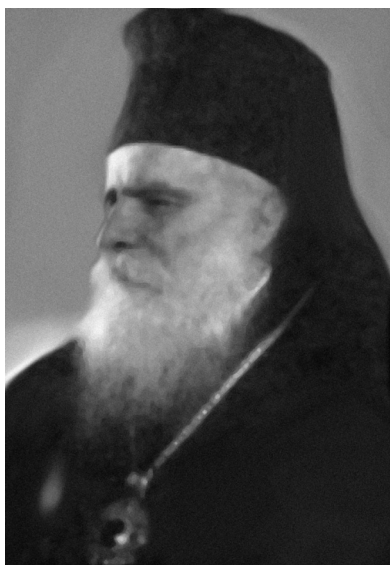
Revista Societății în limba rusă
Sursa: moldavica.bnrm.md

Opisul obiectelor de la muzeul SIAB
Sursa: moldavica.bnrm.md

Revista Societății în limba română
Sursa: moldavica.bnrm.md

Episcopul Nicodim Munteanu
Sursa: mitropolia.md

Mitropolitul Gurie Grosu
Sursa: unghiul.com

Episcopul Visarion Puiu
Sursa: ru.wikipedia.org

Constantin Tomescu
Sursa: adevarul.ro

Părintele Paul Mihail în fața bibliotecii arhiepiscopale.
Fotografie din anul 1939
Sursa: Mihail 1993, 12.